

Go Inside

INGANG

Mag ik u vragen om voordat u het universum Morrison binnen gaat, even stil te staan en na te denken over wat voor soort lezer u bent?

Stelt u zich dit boek voor als een klein labyrint; we staan bij de ingang waar ik u uitnodig uw leespad volgens eigen behoefte en voorkeur van lezen te lopen.

De opbouw van dit boek is namelijk misschien niet zoals u gewend bent. Alle hoofdstukken zijn onderling verbonden, maar u kunt ze ook los van elkaar en in een andere volgorde lezen.

In het centrum van het labyrint bevindt zich de speech die Toni Morrison uitsprak bij het in ontvangst nemen van de Nobelprijs van de Literatuur. Ze verwoordt er in mijn ogen de kern van haar taal, haar visie op taal, literatuur, haar Zwarte stem en bestaan in de wereld. De speech is een ingenieuze tekst die, zoals veel van haar boeken, bij elke herlezing iets nieuws openbaart. Ik nodig de meer ervaren Morrison-lezer daar expliciet toe uit.

Voor lezers die volkomen nieuw zijn in haar werk (ik hoop natuurlijk dat die er ook zullen zijn) kan de speech in eerste instantie ongrijpbaar zijn. Het kan dan beter zijn om eerst kennis te maken met de persoon Toni Morrison door te beginnen in hoofdstuk 4B, voor een vogelvlucht door haar leven en werk. Daarna kunt u volgens eigen

voorkeur terugkeren naar het begin of doorlezen in hoofdstuk 4C, waar een aantal van haar eerste fictieboeken worden belicht.

Lezende zult u ontdekken, door wat Morrison vertelt én door wat ik al researchende ontdekte dat dit boek verschillende ingangen en meerdere uitgangen heeft.

Rest mij niets dan u een prettig leesritueel toe te wensen in de hoop dat u aan het einde ontdekt, leest of voelt op welke gedachte dit is gestoeld.

Fijne leesreis,

Neske

Content

INHOUD

Introduction / Introductie	13
1 A Woman Who Is a Friend of Your Mind / Een vrouw die een vriend is van je denken	20
2 About the Nobel Prize Speech / Over de Nobelprijs-speech	27
3 The Nobel Speech / De Nobelspeech	31
* Footnote / Kanttekening	43
4 To Go Astray / Verdwalen	44
A. The Labyrinth / Het labyrint	44
B. Who Was Toni Morrison? Her Life, Legacy and Writership / Wie was Toni Morrison? Haar leven, legacy en schrijversschap	60
C. The Signpost / De wegwijzer	84
5 The Measure / De maatstaf	101
A. The Haters / De haters	102
6 Quilting: The Stories Before, Beneath and Behind the Stories / Quilten: de verhalen voor, onder en achter de verhalen	115

A. Love and Self-Regard: the Female Characters / Liefde en zelfzorg: de vrouwelijke personages	121
B. Some Notes about <i>Paradise</i> / Toch even kort over <i>Paradise</i>	129
C. Race / Ras	134
D. Home: Huis versus thuis en de ander zijn	139
E. Important Themes: Race and Home / Belangrijke thema's: ras en thuis	143
Go Outside / Uitgang	147
Sources / Verantwoording	152
Bibliografie	152
Videografie	154
Timeline / Tijdlijn	155
Acknowledgements / Dankwoord	159

Introduction

INTRODUCTIE

Een klein boekje schrijven over een groot schrijver en denker als Toni Morrison is een kolossale uitdaging. Het is alsof ik een universum in een keukenkastje proppen wil. Maar het feit dat er tot op heden (2022) geen volwaardige literaire biografie gepubliceerd is over haar visie, leven en oeuvre sterkt me om in ieder geval dit boekje te schrijven. Een poging te doen de puzzelstukjes samen te doen komen tot een geheel dat recht doet aan haar en haar werk.

Toni Morrison was een zeer privé persoon. Een vat vol wijsheden dat maar zelden het achterste van haar tong liet zien. Maar wat ik heb geleerd tijdens mijn research is dat ze zich tussen de regels door graag laat lezen en zien. Luisterend en lezend kom ik steeds dichterbij dingen die ze belangrijk vindt die niet altijd direct zichtbaar zijn in haar werk. Zoals het belang van kleuren in haar taal.

Zelf vergelijkt ze haar meerlagige manier van schrijven met het werkproces in beeldende kunst, en meer specifiek met de werkwijze van de Afro-Amerikaanse beeldende kunstenaar Romare Bearden. Nadat een idee voet aan de grond heeft gekregen in haar denken heeft Morrison naar eigen zeggen behoefte aan drie dingen: de structuur, het geluid en het kleurpalet waarin ze gaat werken. Niet noodzakelijkerwijs in die volgorde. Ze schrijft en vertelt

over de kleuren rood, wit en blauw in het begin van haar roman *Song of Solomon*. Hoe ze de roodfluwelen rozenblaadjes, de blauwzijden vleugels, het wit van sneeuw en later van de jassen van de dokters in het eerste hoofdstuk bewust construeerde zodat het beeld rustig kan neerdalen in het hoofd van de lezer als de Amerikaanse vlag waar de actie in het hoofdstuk indirect commentaar op geeft. En over hoe ze in *Beloved* juist kleuren wegghield uit de tekst, tot het moment dat kleuren toevoegen betekenis gaf aan de opbouw van het karakter.

Toen ik haar uitspraken hierover las, dacht ik meteen aan een passage in *Beloved*, over een quilt van bleke grijs-tinten waar plots een stuk oranje in te zien is. Als een sprankje hoop.

Morrison vertelt en beschrijft dit soort dingen vaak tussen neus en lippen door, en passant, maar hoe meer research ik doe, hoe duidelijker het me wordt dat ze dit soort dingen echt wil delen met ons. Ze wil dat we de details zoeken én vinden.

Ze regisseert ons, de lezers, maar geeft ons grote speel-vrijheid.

Zowel als ze schrijft als praat zet dat aan tot denken. In een interview waarin Fran Lebowitz haar vraagt hoe lezers haar teleurstellen zegt ze:

‘Readers disappoint me when they expect a quick and happy ending... – that is their definition of happy. Not merely violins and roses and people walking off into the sunset, but a kind of stop, a kind of resolution. That when you close the book it’s done.

I think happiness as a result of reading a novel consists of: “Do the people in the book – the major ones –

have they had an epiphany? Do they know anything at the end? Did anything happen that changed their mind for the better? Have they evolved, along with the I/eye?" And if that is the case, that something happens like that at the end of the novel, then that is my version of... joy.

And I am a little uneasy with a kind of disquiet, unease in readers because the book doesn't close like when you turn off the television – or when the end of a movie is over. Because I like – not just ambiguity and ambivalence – but the life of the book in the mind and in the imagination of the reader beyond the last page.'

'Lezers stellen me teleur als ze een snel en 'ze leefden nog lang en gelukkig' verwachten... – hun definitie van geluk. Niet in de zin van louter violen en rozen en mensen die de zonsondergang tegemoet lopen, maar als een soort van stop of afwikkeling. Dat als je het boek sluit, het dan klaar is.

Ik denk zelf dat geluk als gevolg van het lezen van een roman bestaat uit: "Hebben de mensen in het boek – de belangrijkste personages – een openbaring gehad? Weten ze uiteindelijk iets? Hebben ze iets gedaan waardoor ze van gedachten zijn veranderd? Zijn ze geëvolueerd – samen met het oog van de lezer, de ik?"

En als dat zo is dat er aan het einde van de roman zoiets gebeurt, dan is dat mijn versie van... vreugde.

En ik voel me een beetje ongemakkelijk over een soort van onbehagen bij lezers omdat het boek niet eindigt zoals wanneer je de televisie uitzet – of wanneer het einde van een film voorbij is. Omdat ik – niet enkel ambiguïteit en ambivalentie – fijn vind, maar het leven van het boek in de geest en in de verbeelding van de lezer lang voorbij de laatste pagina.'

Deze quote dwarrelde als een herfstblad op mijn werktafel aan het einde van het schrijven van dit boek en het was alsof ik een distillaat ontving van mijn hele lees- en denkproces. Van mijn leven met Toni Morrison van de afgelopen maanden. Het mooiste dat leven met én lezen van haar oeuvre bracht, was precies dat overdenken, twijfelen, veranderen van mening en gevoel en soms plots diep ontroerd zijn, ver en lang voorbij de laatste pagina.

Hoewel haar oeuvre naast non-fictie, theater, libretti en korte verhalen maar elf fictieboeken bevat, heb ik me voor dit essay min op meer bewust geconcentreerd op de romans die ze voor de eeuwwisseling schreef:

The Bluest Eye

Sula

Song of Solomon

Tar Baby

Beloved

Jazz

Paradise

Tar Baby en met name *Jazz* zal ik in dit boek minder aandacht geven dan de andere vijf boeken. Ik heb het in dit essay slechts één keer over *Jazz* en ik besef met terugwerkende kracht dat dit alles van doen heeft met het feit dat jazz, de kunstvorm, net als Toni's oeuvre, zoals ze ooit zelf zei, de ultieme Zwarte kunstvorm is. Dat, en de impact die het boek ooit op me had, maakt dat ik wellicht stiekem alle inzichten over dit boek bewaar voor een ander essay, dat geheel over *Jazz* en jazz-muziek zal gaan.

In dit essay sta ik het langst stil bij *Sula*, *Song of Solomon* en *Paradise*. *The Bluest Eye* is een verhaal apart

– waar ik in het slotstuk ruimte aan zal geven. De Nobelprijs-speech uit 1993 nam daarnaast van meet af aan een belangrijke plek in.

Het is een stuk literatuur dat helpt de vele citaten die ik opvoer, alsook de weerstand en het verkeerd begrepen worden dat Morrison gedurende haar carrière ondervond, in een ander perspectief te lezen. Daarom heb ik besloten de speech al vrij vroeg in dit boek te plaatsen. Morrison toont haarscherp aan waar de verantwoordelijkheid van taal hanteren ligt, zowel bij levende als bij dode taal.

Sommige mensen in het team dat me weerklank gaf tijdens het schrijven van dit boek gebruiken bewust het woord ‘ras’ niet en dat respecteer ik.

‘Er bestaat niet zoiets als ras: er is enkel het humane ras. Wetenschappelijk en antropologisch. Racisme is een construct, een sociaal construct. [...] het heeft een sociale functie: racisme,’ stelde Morrison zelf. Toch heb ik er, geïnspireerd door de hoofdstukken ‘Race Matters’ en ‘Black Matters’ uit de door mij enorm geliefde essaybundel *The Source of Self-regard*, toch voor gekozen een hoofdstuk ‘Race/Ras’ te noemen. ‘I have never lived, nor have any of you, in a world in which race did not matter,’ schrijft Morrison in ‘Race Matters’.

Omdat het nog steeds een utopie is dat ras er niet toe doet en Morrisons werk verheldering brengt in de dynamieken die daarbij komen kijken, voelde ik dat het geoorloofd is het woord in dit essay dus toch te gebruiken.

Morrisons oeuvre is zo gelaagd en complex geconstrueerd dat ik na mijn maandenlange onderzoek nog lang niet ben uitgepuzzeld. De vele lagen en thema’s, en de verschillende perspectieven en manieren waarin je haar boeken kan belichten en betreden, maken dat onmogelijk. Het is een universum.

En ik, Neske, ben in totale bewondering en leer elke dag weer van Toni Morrison, bij nagenoeg elke zin die ik van haar hoor of lees en herlees. Omdat haar taal in het Engels het meest eigen is citeer ik ook vaak de originelen, waarna ik ze voor u vertaal.

Voor het eerst in mijn artistieke loopbaan meen ik dat ik het niet storend of vlak vind dat ik geen kritische vragen heb. Terwijl ik een van nature kritische aard heb, merk ik dat het me diep ontroert dat ik in staat ben om enkel toegewijd te kunnen lezen en luisteren. In volledige openheid en overgave te willen ontvangen. Steeds de gretigheid te voelen om te leren, meer en meer.

Is een essay dat nagenoeg geen kritiek levert op het onderwerp interessant om te lezen? Naar mijn mening wel.

Daarom vindt u op de volgende circa honderdveertig pagina's nauwelijks kritische kanttekeningen terug. Dat is een bewuste keuze. Ik ben aan het leren. Aan het bijtanken. Ik heb me ondergeschikt gemaakt en me bewust ondergeschikt willen maken aan de grootsheid van haar leven, oeuvre en aanvullend materiaal. Het is als een studie waaraan ik me volledig wijd en onderwerp, in het besef dat ik nooit uitgeleerd zal zijn.

Ik ervaar het als een groot literair geschenk. Een thuis-komen.

In her language I find a sense of belonging.

Een dubbele zegen was het om gaandeweg dit schrijfproces te ontdekken dat een jonge Gloria Jean Watkins, oftewel bell hooks, in 1984 haar thesis schreef over *Sula* en *The Bluest Eye*. Ze laat daarin Toni Morrison veelvuldig aan het woord. En toen ik ontdekte dat er een 'Toni Morrison Encyclopedie' bestaat waaraan meer dan vijftig (jonge) mensen meewerkten. En om daarin dan ook te lezen dat